

BAKK ISTVÁN - BAKK ERZSÉBET

A magyar Pálos-rend a máriavölgyi Boldogságos Szűz kegyhelyének szolgálatában

„A kegyhely történetének helyes megértésére.

Emelje e munka a máriavölgyi Boldogságos Szűz Mária tisztelőinek számát”

Pozsonytól kb. 3 óra járásnyira található Máriavölgy a három hegy által körülzárt völgyben. Ide a hívek messze vidékről is, de főleg a Felvidék magyar nyelvű lakossága zarándokol több mint 900 év óta. Mert ide zarándokolnak mindazok, akik kimondhatatlan testi és lelki szenvedésektől gyötörve máshol gyógyulást, enyhülést nem találnak. Itt rakják le a Boldogságos Szűz lábai elé gondjaikat, bajaikat, mert ők tudják, érzik, sőt sziklaszilárd hittel remélik, hogy kérésük meghallgatásra talál.

Évszázadok óta ezren és ezren fordulnak meg évente Máriavölgyben, akik e gyönyörű fekvésű búcsújáráshely történetét teljesen nem ismerik. Sokan nem tudják, hogy az a szobrocška, amely ott díszelgett a templom főoltárán, miképpen készült és hogyan került erre a helyre.

Biztosan sokan vannak a mély hitű búcsúsok között, akik nem is sejtik, hogy itt mennyi csoda történt és mennyi kegyelmet adott az Isten Fia édesanyja révén a beteg embereknek.

Fontos, hogy megismerve Máriavölgy történetét, benső, és odaadó lesz az áhítatunk és az imádságunk.

Máriavölgy története visszanyúlik a magyar királyság évszázadaiba. **Gellért** a legszigorúbb regulák szerint élő velencei Szent György-kolostorból jött a királyi udvarba. Gerard (Gellért) vértanú, Csanád püspöke, meglátogatta a Szentföldet és messze bejárta Egyiptom pusztáit. Amikor visszatért a hosszú útjáról maga is Szent Pál példáját követte és visszavonult az élet zajától és a Mátra-hegység rengetegébe kizárólag Istennek szentelte életét.

Már István király idejében Pozsony vidékén is a völgyben néhány szerény kis viskó épült és egy egyszerű kápolnát is építettek. Ezek voltak az istenfélő remeték lakásai. 1030 körül, István király uralkodásának éveiben, az itt élő egyik szentéletű remete kis kápolnájának feldíszítéséhez a Szent Szűz kis szobrocskáját a kis Jézussal kezében fából faragta ki. Leleki öröme, bensőséges boldogsá-

ga azonban nem tartott sokáig. István király halála után Péter és Aba Sámuel között újból föltámadt az ellenségeskedés az országban. A mi szentéletű művésznünk egy hatalmas, de odvas fa üregébe rejtette el a szobrocskáját.

Tudjuk, Jézus e helyet Szűz Anyja révén a kegyelmek és csodálatos tevékenységének helyéül szemelte ki. Amint a háborúskodás vihara elült, a csend, a béke és a nyugalom újból visszatért: a remeték újból visszatelepedtek Máriavölgybe.

A csodák sorának – amelyet Nagyboldogasszonyunk a kicsi forrásnál Máriavölgyben művelt – a híre nyílsebesen terjedt el az egész környéken. A hívők tömegesen keresték fel a csodahelyet, hogy Máriához a Szent Szűzhöz folyamodjanak és hálát adjanak, tőle kegyelmet és újabb segédelmet kérjenek.

Rövidesen így már a közeli környék búcsújáró helye lett Máriavölgy. Az egyik csoda a hagyomány szerint II. András király idejében történt. Nemsokára újabb csoda történt a forrásnál, amikor egy vak és béna asszony, aki több év óta ágyhoz kötve töltötte életét, amikor a csodáról hallott, teljes hittel folyamodott a Boldogságos Szűzhöz. Ezúttal is megnyilatkozott Szűz Mária, a Magyarok Nagyasszonyának kegyelme. A vak asszony álmában a Boldogságos Szűz Máriát látta, aki őt egy odvas fa tövéhez, a patak mellé irányította, hogy a szemét és a szenvedő tagjait a patak vizében mossa meg. Ezután a vak asszony odavitette magát a forráshoz és mosás közben érezte, hogy béna tagjaiba az élet visszatért és a szeméről a sötétség fátyla felenged. Rövidesen visszanyerte látását.

A pálosok a tatárok pusztítása után még fokozottabban ügyeltek, de a forrás körül akkor is végeztek az ájtatosságukat az apró kis kápolnában.

A szemük előtt játszódtak le a csodák a Szűz Mária közbenjárásával, ők a hívekkel együtt dicsérték és magasztalták Istenünk csodálatos megnyilatkozásait. Ekkor egy ősz remete kezdte kutatni a csodák okát. Elmélkedéseiben foglalkozott a forrás csodálatos erejével: honnan van e forrásnak ez

a titokzatos ereje, csodálatos gyógyítása? A víznek a különleges vegyi összetétele vagy talán az Isten végtelen irgalmának, végtelen kegyelmének erre a helyre összpontosított megnyilatkozása.

Amikor az isteni sugallatnak engedelmességgel az ősz atya a forrás felé vette útját, szeme erős fényáradatban látta a forrás tovasiető vizét. Minél inkább közeledett a forrás irányába, annál inkább erősebb fény sugar ömlött felé. A boldogság töltötte el a szívét, áhítattal közeledett kutatva a fényforrást. Az indák és különböző növények alatt eltakarva, de mégis láthatóan a szeme előtt Szűz Mária kicsiny szobrocskáját látta. Ekkor eszébe jutott a hagyomány, amely szerint egyik elődje ezt az önfaragta kis szobrot az odvasfa tövébe rejtette. Gondolataiban végig játszotta a szobor történetét – a fát a vihar kidöntötte és így az üregbe helyezett kis szobrocska a gyökérindák közé az ugyanott fakadó forrás vizébe eshetett. A leülepedett iszapban eltemetve talán egy évszázadon át is hevert. Tehát megtalálta a csodák nyitját.

Az ősz atya kimondhatatlan boldogsággal vitte testvéreihez a szobrot, ahol a pálos atyák boldog örömmel és áhítattal vették körül Máriavölgy eltűnt kincsét. A drága kincset azután a kis kápolnába helyezték, a forrás eredeténél, ahol a szobrot az ősz atya találta.

Ezen a helyen a szobor nagyon sokáig maradt, a környékről és távolabbról is mind többen és többen zarándokoltak ide. A csodák száma folyamatosan szaporodott. Nagy Lajos király a pálosok egyik jótevője, mint vitéz nemes király és a Boldogasszony hű leventéje¹ a sok csodáról értesülve személyesen felkereste Mária-völgyet. Ezen a helyen hosszasan imádkozott a szobor előtt, a kápolnát, ahol volt, nagyon kicsinek találta. A mennyország csodatévő úrnőjéhez nem méltónak érezte. A szoborról hallottak annyira megragadták, hogy a

¹ A budavári Nagyboldogasszony templom a klasszikus gótika templomépítészetének legkorábbi és legteljesebb hazai alkotása lett, amely teljes képet ad IV. Béla korának építészeti iskoláiról. Nagy Lajos király 1370 körül kezdte meg a délnyugati Mária-kapu kiépítésével. Lajos uralkodása alatt megkezdték a bazilikális elrendezésű templomtér teljes átalakítását az érett gótika szellemében. Az oldalhajók boltozatát a főhajó magasságáig felemelték, és az így keletkezett magas falfelületeken gazdag kőrácsozatú, hatalmas ablakokat helyeztek el, ezzel világos, levegős csarnokteret hoztak létre. Egy 1356-os pápai levél Nagy Lajos királyt „Krisztus védőpajzsának, az Úr athlétájának” nevezte a Pápai Állam katonai támogatása elismeréseként.

helyszínen megfogadta, hogy a Boldogságos Szűz tiszteletére Máriavölgyben egy nagy templomot építtet és hű gondozói a pálosok számára pedig egy megfelelő nagyságú kolostort emeltem mellé. Fogadalmát tett követte, és a templom és a kolostor rövidesen elkészült. 1377-ben, pünkösöd előestéjén, a máriavölgyi új templom alapköveit letették. Az elkészült templom felavatását a király saját maga végezte, fényes kíséretének élén kezébe vitte a szent szobrot a kis kápolnából az új templomba.

A templom valóságos műalkotás lett, hasonló bazilika nagyságú, mint amit Márianosztrán emeltetett a király. A zarándokok közül is néhányan itt telepedtek le, ezen a helyen, ahol a további életüket visszavonultságban akarták tölteni.

Nagy Lajos király Márianosztrának az építésében is segítette – **1352-ben** a magyar alapítású és az általa nagyon kedvelt – a **pálos szerzeteseket**. A település a templom titulusáról, védőszentjéről kapta nevét: **Maria Nostra = A Mi Máriánk**. A bőkezű királynak köszönhetjük a máriacelli kegy-szobor művészien faragott hajlékát, illetőleg a távoli, Rajna menti Aachen dómjának magyar kápolnáját.

Márianosztrát segítette Hunyadi János is, a beszercei örökös gróf és országos főkapitány bizonyítja, hogy egyrészt hivatalából kifolyólag, másrészt László királynak a jólétéért és lelke üdvéért, azután szem előtt tartva a régi magyar királyok gondoskodását a Bold. Szűz tiszteletére épült Nosztra-i klostrommal szemben, a Nógrád megyei Zob királyi birtokban, amely Damas várnak a tartozéka, egy szabad háztelket adományoz a nevezett Nostre-i klostromnak, hogy abban szedhesék a vámot, amelyet Lajos király adományozott a kolostornak. Megígérte egyúttal, hogy az adományt László királlyal is meg fogja erősíttetni. (DL 14662 1453. április. 9.)

I. Lipót király is nagy tisztelője volt a Boldogságos Szűznek, aki maga is meglátogatta Máriavölgyet. A török alól való felszabadulás után, itt újból felajánlotta a mennyei úrnőnek Magyarországot. Sőt a régi stílusában renováltatta a templomot. Mac-holányi János országos személynök a forrást kútszerűen körülfalaztatta és a tetejére egy újabb, tágasabb kápolnát építtetett. Ebben a kápolnában ekkor az oltár mögött erős ráccsal körülvéve nyújtotta a forrás a gyógyító és egyben üdítő friss vizét.

PÁLOSOK

A kápolnában ekkor még mesteri kezektől származó hat kép volt, amelyek a csodaforrás legfontosabb történeti mozzanatit megörökítik. A ká-

polnán kívül helyezkedett el egy mosdómedence, ahol a forrásnak a lefolyása van, itt a különböző testi bajokban szenvedők mosakodhattak meg.

Máriavölgy – Szent Anna kápolna falikép (Internet)

Keresztély Ágost esztergomi érsek, hercegprímás, bíboros a kolostort 1714-ben majd hogy nem teljesen átépíttette. A kolostor ebben az állapotban napjainkban is fennáll.

Később a rend megszüntetése után az új tulajdonos **Maria zur Lippe** lett.

A gyönyörű főoltárt egykor díszítő két szobrot Eszterházy Imre, a rend generálisa készítette. E két szobor Remete Szent Pál és Remete Szent Antal később a csodaforrás régi kápolnájának bejáratánál állt, most itt találjuk ezeket.

Akik a máriavölgyi egyetemen tanultak, bizonyítják, hogy a kolostor az Egyháznak kiváló egyházvezetőket, tudósokat, hittérítőket, sőt vértanúkat is szolgáltatót.

A rendkívül elterjedt pálosok rendje a hitélet fejlesztésében is nagy érdemeket szerzett. Tudjuk, a mohácsi vész után, Buda várának a török által történt elfoglalása magával hozta a főkolostor elvesztését. A rendi központban maradt 25 pálos atya hősiessé harcolt a Szent Lőrinc vértanúról elnevezett kolostorban, hogy társaik addig át tudjanak vonulni a Mária-völgyi kolostorba. Feláldozták életüket rendtársaikért. 25 atya védelmezte a számtalan török ellen a szenthelyet. Remete Szent Pál sírját a törökök nem zúzták össze, egyedül ez maradt sértetlen. (Vitae Fratrum Cap LXXXIII).

A rend generálisa Máriavölgybe tette át a szé-

helyét, hogy innen küzdjön az egyidejűleg föllépett protestantizmussal szemben is. Máriavölgynek összesen 34 generálisa volt.

A rend kiválóságai közül néhányan, akik a rend tekintélyét és tiszteletét, a monostor hírnevét az országban és annak határain túl is ismerté tették:

Borkovits Márton III. (1644-51), a későbbi kalocsai érsek, akit aszketikus életmódja miatt, nemkülönben mint Szűz Mária kiváló tisztelőjét nemcsak a hívek, hanem Eleonóra királynő is szentnek mondott; **Cseppelényi György** kiváló egyházi szónok, akit hithűsége miatt a protestánsok 1674-ben lefejeztek és vértanú lett. **Kéry János** atya a pálos egyetem megalapítója Máriavölgyben.

Kremf Saxo Sebestyén (1674) kiváló hittérítő. **Eszterházy Imre** (1712) későbbi váci kanonok, majd zágrábi, veszprémi püspök, esztergomi érsek, hercegprímás, **Széchenyi Pál** (1702) veszprémi püspök, aki példaadó magatartásával kivívta rendtársai tiszteletét; **Bársony György** a későbbi püspök és vértanú és még sokan mások.

Több mint 400 évig éltek Máriavölgyben a pálos rendiek, örökölve a szent kincsük, Szűz Mária szobra felett, kifejtve áldott tevékenységüket az egész országra a magyar pálos tartományokra kiterjeszkedőleg. A pálosok működése különösen a török idők alatt áldásos volt, ami abból is kitűnik, hogy a ferencesek és pálosok maradtak itt az or-

szágban a hívek lelki életének kormányzására. Mindezek ellenére, hogy áldásos tanítói tevékenységüket is kifejtették, vagy talán éppen ezek miatt 1786-ban II. József (kalapos király) osztrák császár ezt a magyar rendet feloszlatta.

Trónoló Madonna, Máriavölgy – Marianka, 1240-1260.

A császári pátens a rend generálisát Ordódy Károlyt éppen Máriavölgyben találta.

„A templom fölszerelése és berendezése értékes és hány megbecsülhetetlen ereklye a díszszákmányra éhes kezekbe került.”

Csak néhány értéktárgy sorsa ismeretes. A művészi kivitelű egyik szentségtartó és egy kehely vétel útján a stomfai plébániára került. A másik szintén értékes szentségtartó a hidegkúti plébániára. Így szinte csak Szűz Mária hársfából készült faragott szobra a kisdud Jézussal maradt érintetlenül a főoltáron.

Ez az 1927-es állapotot tükrözi. Visszamaradt a helyszínen a húsvéti gyertyatartó, amelyen a pálosok címere a pálmára ágaskodó két oroszlán van.

A rendet feloszlatták. Az évszázadokon át a hívők a jötevők sokasága és a zárandokok által adományozott, gyakran nagybecsű értéktárgyakból álló ajándékok maradtak itt. Megfosztották a templomot, a kegykápolnát, a kolostort, de a Boldogságos Szűz csodatévő szobrának tiszteletétől nem tilthatták el, és nem foszthatták meg a hívő zárandokokat.

A rend feloszlátása után a kegyhelyet a világi paposság vette át. A templom eredeti szépségéből sokat veszített az 1812 és az 1821 évi tűzvész miatt újra kellett építeni a leégett helyiségeket.

A templom felépült, de állandó anyagi nehézségek sújtották a karbantartást.

1877-ben a templom 500 éves fennállásakor újra a hívek segítettek és az ő adományaikból tudták legalább a szentélyt és a főoltárt **Lippert** tervei szerint tataroztatni, Talcsik József akkori plébános gyűjtéséből eredő könyörödományokból. De végül Lippert tervei alapján a legszebb rokokó stílusban épült főoltár átalakított. Remete Szent Pál és Szent Antal elkerült; számtalan értékes feliratot részben vagy teljesen megsemmisítettek. Részben pedig a felújítás lehetősége nélkül elmázoltatott. A két szent szobrát később Czajkovski Evarist Máriavölgy plébánosa a kegytemplom bejáratánál állíttatta fel.

Remete Szent Pál szobor, Máriavölgy (Internet)

Ekkor a templom új orgonát kapott, a templom és a kápolna között a hegyoldalon lourdesi barlangot állíttatott fel. Szent József oltára egy prágai templom szobrát kapta, amely egy, **Hochecker Lujza** által adományozott szép szekrényben nyert elhelyezést. Továbbá a fent nevezett plébános Teodóra szűz és vértanú ereklyéinek elhelyezéséről is gondoskodott. Az ereklyéket Fridericus **Landgravius Hassie** bíboros a XVI. században Rómából Mária-

PÁLOSOK

völgybe hozatta. A szent ereklyét a Winter pozsonyi kanonok által adományozott **Jézus-Szent-Szíve oltárba** helyezték. Ugyanazon oltáron látható az említett szent szobra. Ezen az oltáron van továbbá Jézus-Szent Szíve-szobra is, egy pozsonyi névtelen hölgy ajándéka.

Patróna Hungariae magyar szentekkel

A „*Fontes Gratiarum Marianarum Novi ac Veteres*” című, 1740-ből való kolozsvári jezsuita akadémiai kiadványból. Középen Szűz Mária, mint Magyarország patrónája, a kis Jézussal, jobbról és balról Szent István, Szent László, lent Szent Imre, jellegzetes barokk mozdulatokkal. A latin vers a magyar földet és népet biztatja, hogy gondjai közt Mária védelmébe adja magát.

A tridenti zsinat 1567-es határozatának szigorú végrehajtása a legkeményebb reformáció idején a **Rituale Strigoniensis**ben négy nyelven jelent meg. Végrehajtása során egy 1583-ból magyar nyelvű írásos bizonyíték áll rendelkezésre. Eszerint a házassági esküt az Istenre és a Boldogasszonyra tették. 1961-ben, az esztergomi érsek prímás megújította az előbb említett egyházi eskü szövegét. Ez jelenleg így hangzik: Az „Istenre és a Nagyasszonyra, a Boldogságos Szűz Máriára esküszöm”. A házassági szertartás két fontos egyházi

törvénye mintha kiesett volna a tudományos történelmi érdeklődés látóköréből.

A Regnum Marianum allegóriája

Az „*Omnis Felicitas Hungariae e Singulari Favore Mariae*” című, 1738-hól való nagyszombati jezsuita egyetemi kiadványból. A kép közepén a hármashalmon a kettős kereszt, fent a Szent Korona, közben az égen Mária neve aureolában, jobbról-balról nyesett bokrok és más jellegzetes barokk díszítmenyek.

Effigies B. Mariae V. in Sassini Archiducis Strigon. Comit. Nitroni

Hétfájdalmú Szűz Mária. Sasvár

Hétfájdalmú Szűz Mária. Sasvár bazilika oltára

„1763-ban ünneplik a sasvári Mária-szobor kétszáz éves jubileumát. A búcsújáró tömegben Barkóczy hercegprímás mellett Mária Terézia és férje, Ferenc császár is megjelennek, – mindez a számtalan kisebb-nagyobb ünnepség és búcsújárás világosan mutatja, mily erősen kezükben tartották a barokk-kultúra vezetői a tömegeket, melyekre a vallásos, hitéleti momentumon kívül a barokk monumentális és a színes, változatos életöröm művészi megnyilvánulásai is erősen hatottak. E búcsújárások jelentősége annál nagyobb, mert a török kiűzése után régi búcsújáróhelyek emléke felújult és sok új helyen is kapcsoltak Mária-szoborhoz és képhez ilyen vallásos tiszteletet. Legnagyobb a látogatottsága a Pozsony-megyei Máriavölgynek, Vallis Marieának, Marienthalnak vagy röviden Thálnak, melynek gyógyforrása Szent István századában fakadt fel, nagyobb templomát Nagy Lajos építtette, Lipót király, Mária Terézia kétszer is felkereste, Keresztély Ágost hercegérsek restaurálta, s Esterházy Imre súlyos be-

tegségekből gyógyult ki csodás ereje folytán.

A csodatevő szobor történetéről Thalleis címmel hosszú hősköltemény is készült 1744-ben.” (Szörényi László: Mária, a magyar történelem tanúja, „Koptik Odo: Thalleis”, Irodalomtörténeti Közlemények 91-92. (1987-1988)

„Az országismertető jezsuita, metamorfózisok ideológiai hátterében – különböző allegóriák burka alá rejtve – legtöbbször ott szerepel a „Regnum Marianum” gondolata is. Azonban nem jezsuita, hanem bencés költő, Koptik Odo dömölki apát írta azt a nagy terjedelmű költeményt, amely egy Mária-kegyhely történetének felhasználásával az egész magyar történelem tengelyébe helyezte Mária oltalmazó szerepét, A *Thalleis*, e kéténekes hexameterben írott mű 1744-ben jelent meg Sopronban. Megjelenésére az nyújtott alkalmat, hogy Zichy Ferenc grófot beiktatták győri püspöki székebe, és a soproni plébános, Hauszer Lőrinc a püspök tiszteletére kinyomtatta ezt a művet. Terjedelmes előszavában a Zichy család eredetét és dicsőségét magyarázza, elsősorban a családi címer emblématikus magyarázatából vonván le érveit. Természetesen nem csupán a család ősiségét és vitézségét domborítja ki, hanem ősi máriás jámborságát is, hogy kapcsolatba hozhassa a dicsőített családot a költemény tárgyával. Az előszó után következik az egyházi hatóság engedélye; ez, meglehetősen szokatlan módon, irodalomtörténeti meghatározást is ad az approbált műről, midőn megállapítja, hogy szerzője tizennégy nap alatt írta, mégpedig a színhelyen, ahol játszódik, azaz a Pozsony megyei Marien-Thalban (Vallis Marianában, Máriavölgyben); metruma heroikus, és Claudianus szellemét lehel, és mindenben megfelel a kegyhely évkönyveiben foglalt eseményeknek. A szerző által írt előszó megerősíti, hogy a „Szűz Iliásában” valóságos „történet dolgok” (res gestae) átfogalmazását nyújtja, nem pedig „költeményeket”. Ezért az eposzban egyébként szokásos csodás elemeket is legtöbbször mellőzte, nehogy a fikció elhomályosítsa az igazságot. A magas pátoszt sem alkalmazza, egyrészt azért, mert kora immár öregségbe hajlik, és költői ere immár a sok megpróbáltatástól majdnem kiszáradt, másrészt pedig a máriavölgyi forrásból fölragyogó fény jobban szereti az olyan világosságot, amely mindenki számára nyilvánvaló. Megvédi magát attól a vádtól, hogy szent dolgokat költői módon ad elő; hi-

szen nem kisebb tekintély védelmezi eljárását, mint Dávid király. Az előadott dolgok történeti valóságáért szavatol, és a kétkedőket a forrásokhoz utasítja. Saját eszéből nem adott hozzá mást, csupán a Szűzanya iránt érzett szeretete diktálta szavakat és érzelmeket. Ha vétett valamiben a poétika vagy grammatika terén, ez akaratlan, „Sed nunquid et Claudianus aliquando Claudicat, et dormitat Homerus?” / „De nemde sántít olykor Claudianus is (római költő) és szunyokál Homéros?” (Írja a tanulmány szerint Koptik mentségül a Thalleis verstani hibáira, és tényleg, néha döccen egy kicsit metrikailag a szöveg) – ford. Virág Barnabás.

A teljes címe (ez tulajdonképpen csak az I. könyv címlapja): *Thalleidos Liber I. De Ortu, Progressiv, et Flore S. Aedis et Thaumaturgae Thallensis Sub cura RR. PP. Paulinorum, [...] Authore Oddone KOPTIK, Ordinis S. Benedicti Abbati Demölkienzi etc. Anno M. DCC. XLIV. Sopronii Typis Joannis Philippi Rennauer, Typographi.*²

Az I. könyv húsz könyvre oszlik. Minden könyv két részből áll: előbb jön a „Paraphrasis Poetica”, azután az „Exegesis Historica”. Az első ének a szent völgy földrajzi helyzetének leírása. Az invokáció természetesen nem a múzsákat, hanem magát Máriát hívja oltalmul.

Dum Vallem celebrate Tuo de nomine dictam
Gestio Virgo Parens, veterisque insignia cultus,
Et quibus a saeculis fulges miracula, nostro,
Jam toties repetita aevo depingere versu;
Non ego Castaliis sitio de fontibus undas,
Non Aganippaeos Latice non invoco Musas!
Sed quia Parthenij percellor amoris ab aestro:
Tu mihi Pierijs prae mille sororibus una
Diva Thalena places! aspira Virgo Clienti!
Utque tuas mehore queam depromere laudes
Carmine, da sacro venam de fonte fluentem!

A leírás egyrészt valóságos földrajzi elemekből van összeállítva (a történeti magyarázat szerint forrásként itt és a következőkben is alaposan kiaknázta Ferdinand Krieskircher pálos rendi szerzetes „Mirabilia Magnae Hungariáe Dominae” c. művét, valamint a kegyhely latin és német nyelvű, a pálosoktól vezetett évkönyveit), másrészt a kötelező „locus amoenus”-toposzok szolgáltatják az el-

következendő csodákhoz a hangulati előkészítést. A második ének mégis alkalmaz mitológiai apparátust. Ugyanis a későbbi kegyhely szent völgyét eredetileg nimfák lakták, Diana istennő alattvalói. Szent István király azonban, midőn megtekintette a völgyet, természetesen eltiltotta a pogány kultuszt, és kiűzte a nimfákat és kultuszuk híveit. Behívta viszont Remete Szent Pál követőit. A költő a pálos rend történetének itt azt a változatát követi, amely szerint maga Szent Gellért volt az, aki – miután a Szent Földön megismerte a keleti remetéket, akik a thébai szent reguláit követték – meghonosította Magyarországon e szerzetet Tehát Marienthal, Mária kegyhelye kezdettől fogva a pálosok alapításaként, az ő gondozásuk alatt állt fenn. A remeték között volt egy művészhajlamú, aki kifaragta a csodatevő szobrot:

Jam stetit ara rudis, cui unica defuit Icon
Virginis, ut modica saltem coleretur in ara.
Hos inter tamen unus erat, fors antea doctus
Sculpere Praxiteles, qui scindens fissile lignum,
Reddidit informi dignam te Virgo figuram
Arboris ex ramo, tenerum de more gerentem
In laeva natum, roseisque coloribus unctam
Et bland o charites spirantem finxerat ore

A harmadik ének ideális képet fest a kegyhely ősi, egyszerű kezdeteiről, amikor nem állott ugyan még pompás templom, királyi oltár, nem voltak hatalmas zarándoktömegek, királyi vagy főúri zarándokokkal az élen, színházi játékok sem, hanem ennél nemesebb hódolók: maguk az angyalok és főangyalok szálltak le és zengték úrnőjük dicsőségét. Jellemző a szerző aggályos eljárás módjára, hogy még az angyalok megjelenését is a Szentírásból és Szent Bernátból merített helyekkel támasztja alá.

A negyedik ének továbbszövi a mitológiai szálát. Az elűzött nimfák és dryások bosszút forraltak, és leszálltak az alvilágba, hogy segítségül hívják a fúriákat. Ennyiben a költő alkalmazkodott a Vergilius-Vida-Tasso-féle epikus hagyomány előírásaihoz. Magyarországot háború dúlja, a Levente-féle pogánylázadás idején halálra keresik a papokat, feldőlnek a szentélyeket. Akadt egy névtelen szerzetes, aki magához vette a szobrot, és menedékhelyet keresett neki. A költő Aeneashoz hasonlítja hősét:

² *Koptik Odo: Thalleis. = ItK 1987-1988. 4. sz. 440-448. [Sopron, 1774.]*

Ut novus Aeneas raptos ex igne Penates,
Amplexuque fovet, maestosque reduplicat imbres.
Nunc ait, hoc opus est, humeris imponere nostris
Diva Parens! tecum Lybiam Garamantas et Indos
Sponte petam

Hosszas keresés után végül talál egy odvas fát, ide rejti kincsét, majd – minden valószínűség szerint – ő maga vértanúságot szenved. Az ötödik ének elregéli, hogy hosszú nemzedékeken át lappangott a kegy szobor, ám az őt rejtő odvas fa alatt csodatevő forrás fakadt. A csodák híre szétfutott az egész országban, és megindultak a zarándokok. A hatodik ének részletesen lefesti azokat a csodás gyógyulásokat, amelyek megalapozták a kegyhely hírnevét. Végre a hetedik ének azt a csodát beszéli el, amikor véletlenül egy remete megtalálta a forrás mélyén a csodatevő szobrot.

Ezzel lezárult a kegyhely őstörténete. Ismét a nemzeti történelem fővonalába kapcsolódik be a cselekmény, mert a nyolcadik ének arról szól, hogy Nagy Lajos, midőn meglátogatta a Mariazelli kegyhelyet, azt az óhajt táplálta szívében, hogy a fenyegető török veszély ellen saját hazájában is találjon Máriánál menedéket így imádkozott a Szent Szűzhöz a király:

Pannóniáé, inquit, Judith fortissima terrae
Ac pavidis acies Virgo instructissima Castris.
Tu nosti, cui multa patent, quod justa furoris
Causa, fides verax, Pietas, tua glória, bellum
Instaurare jubet Geticis sed viribus impar,
Jam prope Victori sine Te succumbo Gelono.
O pia Virgo Pafens! si te tua glória tangit?
Respice captivas, plorantes, teque vocantes
Pannonicas gentes! desperatamque salutem
De caelo mihi prona refer! Tua limina gratus
Me Duce, si vincam? Cellás Exercitus iste
Inviset, Parioque struens de marmore templum,
Labbara scuta tuas victor suspendet ad arás.
Aut si Pannonica placeat Regioné locari
Fana tibi? mihi pande locum! te Virgine dignam
Aedificábo Domum. Nec Cella videbit avarum.

A kilencedik énekben Mária megjelenik a király álmában, és megígéri segítségét. A jelenés annyira feltüzeli Lajos harci kedvét, hogy úgy pattan ki ágyából, mint az Allecto által föltüzelt Turnus. Buzdító beszédet tart seregének, és mire az est újra leszáll, már győzelmet is aratott a törökön. A

tizedik ének arról szól, hogyan váltotta be a király ígéretét, és miután Mariazellben felépítette a nagyszerű templomot, a marienthali kegytemplom alapkövét is saját kezűleg lerakja. Az első ének középpontja továbbra is a Nagy Lajos-féle alapítás; a tizenegyedik ének a király diadalmenetben való visszatérését regéli el, a tizenkettedik énekben Nagy Lajos saját kezűleg viszi át a kegyszobrot az új templomba, a tizenharmadik énekben pedig ünnepélyesen a pálos rendre bízva a kegyhely gondozását. A tizenegyedik ének rekonstruálja, hogy milyen volt a Nagy Lajos alapította templom, a tizenötödik pedig részletesen leírja az épület jelenlegi – vagyis a költő korának megfelelő – berendezését, részletesen megmagyarázza a freskók és emblémák jelentését. Különösen szép az a képleírás, amely Remete Szent Pál, Remete Szent Antal és a holló legendáját mondja el. A tizenhatodik ének a kegyszobor részletes leírása. A századok mit sem ártottak neki, de nem is csoda, hiszen Mária – a kedvelt Szent Ágoston-i gondolat szerint a második Éva – romolhatatlan, mert sosem evett a tiltott fa gyümölcséből:

Ecce nitet puteo stans Divae Matris Imago,
Quam prius exigua Thallenae cultor eremi
Excidit de fronde pyri; quam profugus hosti
Condiditarboreajam putrescente medulla,
Subtus at exortas dum lapsa est fontis in undas,
In scatébrisque diu populis ignota latebat,
Prodiditoccultum caelestis fiammá thesaurum.
O quae fata túlit? quoties abscondita Castro
Haesit vicino? nunc tot jam saecula durat
Imputris, invermis, nullaque teredine laesa.
Discere vis causam? pietas servavit inaesam;
De vetito nunquam ligno quia Virgo comedit,
Nec statuae lignum caries funesta vorabat.
Et quia contempsit suadentem pomula vermem
Hinc caret üluis mordaci Icuncula verme,
Sic quia Taenarii Colubri delusarat astum
Lusit et humános abscondita Saepius hostes.

A következőkben a költő – meglepő fordulattal – olyan vágyott zsákmányként írja le a szobrot, amelyet úgy akartak hódolói elrabolni, mint Helénát Párisz. A tizenhetedik ének tovább folytatja a művészettörténeti forrásként is igen értékes leírást, mert ecseteli a forrást, a hozzávezető sétányt, a búcsúsok nyüzsgő sokadalmát és a római Pantheon mintájára épült templom kápolnáit. A tizenki-

lencedik ének szembeállítja az ókor örök életűnek szánt, mégis elpusztult műemlékeivel (a Mausoleummal, a piramisokkal) a Szűz Mária romolhatatlan szentélyét. Mert ez a templom a történelem megannyi viharát kiállotta: nem pusztította el sem az 1663. évi török betörés, sem Thököly hadjárata, sem az 1698-as zavargások. Végül a huszadik ének azzal koronázza meg az első könyvet, hogy felsorolja, hány főpap kereste fel a szentélyt, és a pápák milyen búcsúkkal ruházták fel. Tizenhat énekből áll, az első csak általában sorolja fel a Habsburg-ház azon tagjait, akik elzarándokoltak Marienthalba. A második éneknek viszont Mária Terézia a főszereplője.

Az osztrák örökösödési háború kitörésének pillanatában a királynő nem tudott máshova menekülni, mint Máriához, könyörgő, patetikus hangon előadott imájában a költő saját céljainak megfelelően poétizálja azt a történelmi szerepet, amelyet Magyarország játszott a trón megmentésében. Hogy ezt a részt szánja a szerző a mű legegyszerűbb részének, azt többek között jelzi a beszótt Aeneisutalás. A következő nagyobb, szintén négy énekből álló egység a pálos szerzetesből a primási méltóságra emelkedett Esterházy Imre szerepével foglalkozik. A tizedik ének emblemikus címer-vers, amely az Esterházyak címeréből vezeti le a későbbieket. Az ehhez az énekhez mellékelt egyik jegyzetből tudjuk meg, hogy az érsek unokaöccse, szintén Esterházy Imre volt az, aki a költőt, Koptik Odót meghívta Máriavölgybe, a költemény írására ihlette, és a szükséges szakirodalommal is ellátta. A tizenegyedik ének az érsek reménytelen betegségét ecseteli; a torokban keletkezett daganatot senki sem tudta meggyógyítani. Szorult helyzetében – erről szól a tizenkettedik ének – az érsek vizet hozat a csodatevő forrásból, és annak már néhány csöppjétől is meggyógyul. A tizenharmadik énekben hálából új ezüstoltárt építtet. A tizenötödik ének azokról a hercegekről és más fejedelmi személyekről szól, akik szintén elzarándokoltak Máriavölgybe, és ott vagy meggyógyultak, vagy alapítványt tettek, vagy esetleg éppen megtértek. Az egyik jegyzet elpanaszolja, hogy még ma is meglenne Báthory András sírja, aki a templomba temetkezett, ha „Bethlen Gábor barbársága” a többi síremléssel együtt fel nem dülta volna. A tizenötödik ének a kisebb rangú nemesesség búcsújárásáról szól, a tizenhatodik, utolsó

ének pedig a köznép végeérhetetlen tömegéről. A csodára váró tömeg rajzával fejeződik be a költemény.”³

Idézzük még ide Thurócy János: A magyarok krónikája c. művét:⁴

Nagy Lajos király: A magyarok krónikájában

„A remeték szerzetes rendje, és az első remete Szent Pál testének elhozatala:

Végül Szent Pál remete szerzetesrendje, a remetebarátok rendje virágozni és gyarapodni kezdett Magyarországon. A mondott rend ősatyjának, Szent Pál testét Velencéből Magyarországra hozták és Buda mellett Szentlőrincen, a remeték klostromában, a hegytetőn helyezték el ünnepélyesen. E helyen tisztelik a szent atyának érdemeit, nagy néptömeg szokott itt összegyűlni Isten dicséretére... ..gyülekezetük és rendházuk volt, úgymint a szentlőrinci, a pilisi erdőben pedig a szentkereszti, szentlelki és a szentlászlói rendház.”

³ *Koptik Odo* (Thalleidos Liber. ... Szörényi László Koptik művéről készült tanulmánya) In: *Koptik Odo*: Thalleis. = ItK 1987-1988. 4. sz. 440-448. [Sopron, 1774.]

⁴ Thurócy János: A magyarok krónikája, ford. Horváth János, Bp., Helikon Kiadó 1986. 199. p.

Kolostor alapítás Nosztrán

Lajos király az említett rend számára egy díszes művű kolostort építtetett Nosztrán.

Két kápolna alapítása

Egy szép és csodálatos mívű kápolnát építtetett Aachenban, egy másikat meg Mariazellben a Boldogságos Szűz tiszteletére: az istentisztelethez szükséges edényekkel, kelyhekkel, könyvekkel és különböző egyházi ruhákkal és egy-egy színarany kehellyel. Bőkezűségével és példaadó cselekedetével sok bárót, lovagot, nemest és főpapok közül is egyeseket rávett hitbéli buzgalmának követésére. Ezek a remeték említett rendje számára földet adományoztak, és kolostorokat építettek, és javakkal is ellátták Isten dicsőségére és Szent Pál tiszteletére.

De ordine heremitarū et de translatione corporis bñ pauli pmi heremite i regno hungarie florere cepit et multiplicari. Iste corpus eius fuit bñ pauli patris dicti ordinis de venetijs ad hungariā et translatione in clastro heremitarū apud beatū laurentiū ppe budā in vertice montis solēnter depositū: in quo loco et bñ vir p̄p̄s venerat merita et p̄p̄loꝝ laudatū deū cōcurrat requirētia. Idem enī rex karol⁹ bñ meoꝝ p̄ ip̄s⁹ regis fr̄s ordinis p̄dicti introduxit: paucos h̄b̄bat p̄uē⁹: loca: utputa sanctū laurentiū: sc̄m cruce: et sanctū ip̄m: et sanctū labellū i filia de petro: et i alijs locis manebat laici sub noīe heremitarū vagabūdi.

De constructione claustrū in noystrē.
Ide rex lodovic⁹ p̄ ordi. e p̄dicto claustrū solēnter p̄struxit in noystrē.
De p̄structione claustrū in leweld.
Ictū alud claustrū p̄ ordine fr̄. trū carthusienfius in leweld in bohomo edificauit et sufficienter dotauit.

De fundatione duarū capellarū.
Tē vñ capellā i aquilgram: et aliā i ecclis ad beatā virgīnē pulchro et iuro ope p̄struxit sufficienter et largiter dotauit: ac petiois vti silib⁹ ad cultū diuinū: vasib⁹ calicib⁹: libris et ornamentis diuisit: ac calice de puro auro decorauit. P̄ hoc hec aut p̄pter lib̄alitātē suā et boni exēpli opationē multos traxit ad deuotionis studii ip̄dēdū: barones nobiles et quosdā et plures qui loca dicto ordini heremitarū p̄tulerūt et claustra cōstruxerūt et dotauerūt ad laudē dei et gloriā s̄c̄i pauli.

De cōstructione choranoy ritui tartarico inuolutū: apud sedē aplice deuotiū inuolūtū: exēplo bñfissimū regis rēpham: quē ad cōponēdū noīe fidei fundauit in regno hungarie p̄uidētia diuina elegit: qui corda credētū post ap̄os ip̄s aliter in bñb⁹ celestib⁹ irigauit ad laudē noīe diuinū in ampliatē religio xp̄iana ad fidē catholicā p̄uertit. p̄curauit. Cui quidē genti iā in fide xp̄iana crudite fr̄s de ordine nūmoy auctoritate eis a sede aplice cōmissa curā aiariū iura p̄dificalia et sacra ecclēsiastica amunistrat: et de die in diē in fide p̄fortant.

De cōstructione paterinoy in bosna.
Tem paterinū de bosna qui nūmoy erat multiplicat⁹ et diuacris erroribus implicat⁹ p̄d̄m p̄grinus c̄p̄m bosnē.

Thurócy János: A magyarok krónikájának egy lapja

Tehát Czaykovski Evarist számára a templom újabb tatarozási munkálataira szükséges százezer koronát a tanügyi referens, Medveczky Károly prépost utalta ki, és egyéb adományokból 1922-ben befejezte a munkálatokat.

A mellékoltárok a Szent Kereszt, Szent Mihály, Szent Rózsafüzér, Szent József, Szent Joachim,

Szent Pál remete, Szent Terézia oltárok. Freskóképek díszítik a templom boltozatát, amelyek Szent Pál remete életéből és a rend történetéből egyes mozzanatokot ábrázolnak.

Máriavölgy a kegytemplom belseje napjainkban. (Internet)

A templom közvetlen közelében látható a Szent Anna kápolna, amely 1691-ben épült.

„Krisztus Urunknak, a' boldogságos 'Szűznek Isten' Annyának, és más Szenteknek Képeit igen is fenn kell tartani, kivált a' Templomokban, és azokat illőképpen tisztelni, becsülni: nem mintha azt hinnék, hogy a' Képekben valami istenes belső erő létezik, melly miatt azokat tisztelnünk kellene, se nem úgy, hogy a' Képektől valami Kegyelmet kívánunk; avagy magokban a Képekben bizodal-munkat helyezzük, amint valaha tették a' pogányok, kik bíztak bálványaikban, hanem, mivel az a' tisztelet, mellyel viseltetünk, a' szent Képekhez azokat arányozza, a' kik rajtok képzeltek; úgy hogy mi azok által a' Képek által, mellyeket csókkal, fő 's térd hajtással, tisztelnünk, magát a' Krisztust imádjuk, és magokat a' Szenteket tiszteljük, a' kiket a' Képekben előnkbe adnak”⁵

A gyermek Krisztust és Máriát ábrázoló kifejező művészi kompozíciókat ünnepi alkalmakkor a hí-

⁵ Jordánszky Elek: A Magyar Országban 's az ahhoz tartozó részekben lévő Boldogságos Szűz Mária Kegyelem' képeinek rövid leírása. Posenban, 1836. Lásd még ebben a témában: Eszterás (Eszterházy) Pál: Mennyei Korona, Nagyszombat, 1696. 465. p. + 116 kép és az első kiadás 1690. Nagyszombat. 812. p. + szerző képével.

PÁLOSOK

vők tömegei keresték fel évszázadokon keresztül, a pálos atyák ezeket a kegyhelyeket gondozták és e kegyszobrok előtt zsolozsmázó barátok énekét a megerősödő hívők hálás éneke kísérte. A Szentek

Képeinek tiszteletéről (Sessione XXV. De invoc. Et culti sanctor. szerint rendelkezik (A Tridenti Szent közönséges Anyaszentegyházi Gyűlekezeteknek Hit Végzése, és Hit magyarázatja)

Szent Anna kápolna, Máriaivölgy (Internet)

Máriaivölgyi, régi kápolna (Internet)

„HANCCAPELLAMERE XERUNT BANCTE ANNAE CLIENTES VOS VO VETE VESTRA VO TAPSA LENTES”

A templom és a kegykápolna között, hat kisebb kápolna van, ezekről már a legrégebbi feljegyzések is említést tesznek. A Szent Anna kápolna és egy 400 év körüli gesztenyefa között lévő Remete Szent Pál szoborcsoportozat is fellelhető. 1714-ből való és nevezetessége, hogy itt van a pálosok kriptája. Itt őket szerzetesi ruhájukban koporsó nélkül temették el.

„A Stomfa felőli út egyik kereszteződésénél álló Máriaivölgyi Szűzet ábrázoló szobrot tartó oszlop, ezen lévő felirat szerint még 1691-ben készült, illetve állították fel.”

A hat kicsi kápolna, Máriaivölgy (Internet)

Máriaivölgy, Mária oszlop (Internet)

Ezen kegyhely számára XI. Pius pápa 1922. évben teljes búcsút engedélyezett egyszer az évben

mindazoknak, akik Máriavölgyben az Úr asztalához járulnak és az egyéb feltételeket is teljesítik.

A máriavölgyi plébánián két történeti feljegyzés volt megtalálható még 1927-ben: „Mária kegyelemforrása” címmel **Kummer László** magyar Pálos-rendi atyának a munkája. Ebben a könyvben Kummer László 1634-1730-ig terjedő időből közel 140 csodálatos eseményről számol be, ezeket egyházzogilag is megvizsgálták és elismertették a magyar pálos atyák.

A magyar Pálos-rend itt is fontosnak találta a csodáról való feljegyzések vezetését. Bizonyítottan további feljegyzések voltak találhatóak az 1744-1764-ig terjedő időben történt csodákkal kapcsolatosan is.

A feljegyzésekből néhány példa: A már sokszor emlegetett „Eszterházy Imre hercegprímás, pálos generális aki súlyos torokbajban szenvedett és már hosszabb idő óta fekvőbeteg volt. Mikor már a hangját elvesztette és közeledni érezte utolsó óráját, teljes hittel és bizalommal esedezett a máriavölgyi Szűzhöz és ivott a csodatevő forrás vizéből, mire súlyos torokbaja megszűnt, hangját újból visszanyerte és mi több, teljesen felépült”.

„1758-ban Moremer András és Orsolya két gyermeke szüleik távollétében mérget ivott és itta annál nagyobb élvezettel, mert édes volt a méreg. A hazatérő szülők már csak koromfekete és felduzzadt állapotban találták már a halottnak tetsző gyermekeket. Az azonnal igénybevett orvosi beavatkozás s a különböző gyógyszerek már mit sem használtak. A kétségbe esett szülők erre a máriavölgyi Szűzhöz folyamodtak. Erre a gyermekek nemsokára kihányták a mérget, megnyíltak a szemek és megmenekültek a biztos haláltól.”

„Ugyanabban az évben Meris György leánya a kegyelmek anyjához folyamodott, hogy gyógyíthatatlan epilepsziájából kigyógyuljon. A leány csodálatosan csakhamar felgyógyult a nehéz nyavalyából.”

A csodáknak se szeri se szám. Ezek napjainkig megisméltődnek, amit a templom sekrestyéjében található hálaadó iratok is bizonyítanak.

Szűz Mária a Boldogasszonyunk, Nagyboldogasszony, Magyarok Nagyasszonya tehát nem szűnik meg kegyelmeit e gyönyörű kegyhelyen osztogatni. Érzi is ezt mindenki és ezért évről-évre nő a búcsújárók száma. Tömegesen zárandokolnak ide a hívő lelkek nemzetiségre, nemre, foglalko-

zásra való tekintet nélkül, mert mindnyájunk édesanyja Boldogságos Szűz Mária. (Részletek Kollenich András Máriavölgy vikáriusa: A máriavölgyi csodatevő Madonna-szobor legendás történetéből⁶ továbbá Dr. Holik József: A máriavölgyi kegyhely története c. munkájából.)⁷

Jordánszky Elek feldolgozásában a kegyhely története így hangzik:

Mária Táli bódog Asszony Képe. Po'son Várme gyében, Esztergám Érsekségben

„...midőn egy szegény világtalan koldus a' Táli erdőben ájtatosan imádkoznék, szózatot halla az égből, melly azt mondá néki: hogy ott közel volna egy forrás kút, mellyben vagyon egy csodálatos kép, kinek vizével, megmosná szemeit, azonnal megvilágosíttatnának. Halván azért ezen szókat, oda viteté magát a' forrás kúthoz, kiből mihelyet megmosá szemeit, mindgyárt megnyílnak és látni kezde. A víz fenekén lévő bódogságos Szűz' képét, nagy ájtatossággal felvévé, kinek egy fa oszlopot tsináltata, kinek tetejére helyezettte azon szent képet, a' hová gyakorta járulván, buzgóságo san imádkozék azon dicsőséges szent kép előtt.

Azonban a' sok jövő járó, látván azon oszlopra fel-tétett bódogságos Szűz' képét, kezdenek ottan ájtatoskodni; mellyre sok csudák is történnek vala. Elhiresedvén azért a' sok különb külömbféle csu-datételek, végre első Lajos, Magyar Országi Ki-rály, elejébe menvén azon megírt csudáknak hí-re, azon istenfélő szent Király egy szép szent egy-házat építete azon helyen a' bódogságos Szűz' tiszteletére. Klastromot is építtetvén melléje Re-mete szent Pál szerzetiben lévő Barátoknak, a' ho-lott azon szent képet az Oltárra tétette a' keresz-tyének ájtatosságára...”⁸

Az említett pálosok Nagy Lajos király idejétől kezdve 1786-ig azaz II. József megszüntető ren-deletéig bírták ezt a kegyhelyet. „...nagy szorga-

⁶ Andreas Kollonichról: DAP I. 327. Documenta Artis Paulinorum I-III. Gyűjt. Gyéressy Béla: Bp., 1975., 1976., 1978. (A Magyar Tudományos Akad. Művészettörténeti Kutató Csoportjának Forrás kiadványai, X, XIII, XIV.) Megjegyzés: Kollonich Andrásnak vannak további művei a két-kötetnyi prédikációi, több vallásos traktátusa, és össze-állította a kolostori szabályzatát.

⁷ Dr Holik József: A máriavölgyi kegyhely története, 1927. Sokszorosított gépirat.

⁸ Eszterás (Eszterházy) Pál: Mennyei Korona, Nagyszombat, 1696. 465. p. + 116 kép és lásd még az első kiadást 1690. Nagyszombat. 812. p. + szerző képével.

lommal gondját viselé e' szent helynek, és képeknek, éjjel és nappal 'solo'smálván az Isten' dicséretére és az oda sereglő bődög Szűz Anya tisztelőinek lelki épületükre; Oltári áldozatokat, istenes közbeszédeket, délutáni vetsernéket és litániákat tartván."⁹

Néhány pápai és más oklevél Máriavölgygel kapcsolatosan:

VI. Sándor pápa ólompecsétje

A Pozsony feletti Thal-i vagy Mária-völgyi (de valle Marie) Szent Ágoston szabályai szerint élő remete Szent Pál rendi remete szerzeteseknek:

IV. Kelemen pápa 1265. május 4.

Budai Káptalan: 1435. június 1. A budai káptalan átírja Miklós szentlőrinci pálos szerzetes kérésére (IV.) Kelemen pápa 1265. május 4-i bulláját.

IV. Kelemen pápa 1266. május 5.

IV. Honorius pápa 1285. június 11.

XXII. János pápa 1319. december 26.

VI. Kelemen pápa 1343. július 19: venioni XIV Cal. Auguszt. VI. Kelemen pápa átírja és megerősíti XXII. János pápa által Remete Szent Pál Magyarországon élő tanítványainak adott és 1319. november 6-án kelt kiváltságlevelét. Átírja VIII. Orbán pápa 1623. évi bullájában, mely a fenti jelzet alatt 1754. évi hiteles másolatban van meg.

I. Károly király 1310. szeptember 4.

Tatamér fehérvári prépost, alkancellár 1335. május 12.

Pozsonyi Káptalan 1471. január 19: A pozsonyi káptalan bizonyítja, hogy Helena asszony, Rozgon-i György leánya, Bazini és Szentgyörgyi Imre özvegye, meg a fia: Simon, Pozsony városában a Hosszú utcában egy kőház felét a benne lévő kápolnával, mely az ő részük, kegyes örök

adományként a Pozsony feletti Tall-völgyi pálos monostornak ajándékozták.

XI. Gergely pápa 1371. október 10: Avenione VI. Idus Octobris. XI. Gergely pápa bullája Magyarország és Németország érsekeihez és püspökeihez a Pálos-rend öltözékét jogtalanul magukra öltők, illetve a rendből dezertáló vagabundusok ügyében.

XI. Gergely pápa 1371. október 17: Avenione. XVI. Kal Novembris. XI. Gergely pápa a magyarországi pálos rendet, annak monostorait és tagjait védelmébe veszi birtokaikkal és jövedelmeikkel együtt, meghatározván egyben a rend jogait és kötelességeit. Átírja V. Márton pápa, 1417. december 28-i bullájában.

I. Lajos király 1377. május 16: Buda. S. a. Penthecostes. I. Lajos király a Tol földön Porustyán vár mellett Stompha és Mesth falvak közelében levő Szűz Mária egyházat a hozzá tartozó földekkel együtt kiveszi a vár joghatósága alól és a pálos rendnek adományozza. Átírva Mária királynő 1384. június 20-án kelt oklevelében.

XI. Gergely pápa 1377. szeptember 16: Anapinae. sexto decimo Cal. Oct. XI. Gergely pápa Remete Szent tanítványainak magyarországi monostorait és a rend tagjait kiveszi a megyés püspökök jurisdikciója alól és őket az apostoli széknek rendeli alá. Átírja VIII. Orbán pápa 1623. évi bullájában, mely a fenti jelzet alatt 1754. évi hiteles másolatban van meg.

I. Lajos király 1378. április 15: in claustro de Nodtre. In die caenae. Nagy Lajos király meghagyja János mesternek, Owar várnagyának, hogy a pozsonyi káptalan hites emberével együtt a Stompha-i monostorhoz tartozó földek határát járja meg. Átírja a pozsonyi káptalan 1378. május 3-i jelentésében.

I. Lajos király 1378. május 3: 4. die fer. 6. a. Inv. S. Crucis. A pozsonyi káptalan jelenti Nagy Lajos királynak, hogy 1378. április 15-i parancsára a Stompha-i Boldogságos Szűz monostor földjeinek határait – a bizonyosságlevelben leírt határjelekkel – megjárták. Átírja Nagy Lajos király 1379. évi privilégiumában, határleírás, határjelek, földrajzi nevek.

I. Lajos király 1379. április 7: Noztre-i kolostor. Gene D. I. Lajos király megparancsolja János fia János mester Owar-i várnagynak, hogy a pozsonyi káptalan bizonyosága jelenlétében határolja el a Stompa-i Szűz Mária kolostorhoz tartozó földeket a

⁹ Jordánszky Elek (1765-1840)

királyi és egyéb földektől, majd a határokról a káptalan a várnagy bevállása alapján tegyen jelentést. Átírva I. Lajos király 1379. május 10-én kelt oklevelében.

Pozsonyi Káptalan 1379. május 2: 4 d. reambulationis. A pozsonyi káptalan jelenti **I. Lajos királynak**, hogy János fia János mester Owar-i királyi várnagy a káptalan emberével, Ulrik mester kanonokkal április 29-én az oklevélben részletezett módon meghatározta a Stompa-i Szűz Mária kolostorhoz tartozó földeket. Átírva I. Lajos király 1379. május 10-én kelt oklevelében. Határjárás (Gesnoh folyó, Pozsonyból a kolostorba vezető út stb.), magyar fanév.

I. Lajos király 1379. május 10: VI. Idus Maii. I. Lajos király a Taal-i Szűz Mária egyház perjele és konventje részére oklevelében foglalva átírja és megerősíti a pozsonyi káptalan 1379. május 2-án kelt oklevelét, amelyet a király előtt a Taal-i egyház nevében Mihály Noztre-i pálos szerzetes mutatott be.

Pozsonyi Káptalan 1381. november 21: V. a. Katherine virg. A pozsonyi káptalan előtt Prodar (dictus) Miklós pozsonyi polgár a maga és felesége, Anna nevében a Stompha folyón levő Reyzer malomból származó fél mérő gabonát Pozsony város mérőjével mérve, amelyet Jakab pozsonyi bíró fiától: Páltól szerzett 9 dénárfontért, minden fontot 6 pensával számítva, ugyan olyan feltételekkel és ugyancsak 9 dénárfontért eladja a Mária völgyi (de Valle Marie) németül Thal-i pálos kolostornak.

I. Lajos király 1381. október 9: Pécs. IV. p. oct. Mich. arc. I. Lajos király minden királyi és nem királyi vámszedőnek. (A 2. lapján a pálosok tizedmentességére vonatkozó feljegyzés.)

Mária királynő 1384. június 20: XII. Kal. Julii. Mária királynő a Buda melletti Szent Lőrinc kolostor két pálos szerzetese, Domonkos és Balázs bemutatásában és kérésére oklevelébe foglalva átírja I. Lajos király 1377. május 16-án, Budán kelt titkos pecséttel megerősített oklevelét a Porustyan vár mellett Stompha és Mesth falvak közelében Tol földön épült Szűz Mária egyházzal és a hozzá tartozó földekről tett adományról.

Pálóci Péter pozsonyi alispán, Jakab borostyánkői várnagy: 1385. június 2: Pozsony. VI. p. Petronelle virg. Máté fia Péter pozsonyi alispán és László (fia) Jakab Porustian-i várnagy tanúsítják, hogy

Mária királynő parancsa szerint megvizsgálták és átolvasták a Tal völgyi Szűz Mária kolostor remetéinek okleveleit s a Ludreth nevű rét Ganzwyz birtok területén a kolostornak adták át és beiktatták a kolostor perjelét és szerzeteseit a rét örökös birtokába.

Pozsonyi Káptalan 1385. június 6: III. p. Petronelle virg. A pozsonyi káptalan előtt Noghmyhalyi László fia Jakab mester, Porostianvár várnagya tanúsítja, hogy Mária királynő parancsára a Tal-i Szűz Mária kolostort, ugyan így Mihály perjelt, János és Miklós szerzetest és a többi szerzeteseket visszahelyezték a Ganzwys más néven Ludasroth nevű rét birtokába, amelyet a Bystricia-i hospesek foglaltak el tőlük.

Közjegyző 1385. június 9: VI. d. Nona mensis Junii. Zusato-i Plumenostro (?) -i Albert közjegyző Bernhardus pozsonyi örkanonok házában Bernhardus mester pozsonyi örkanonok, Lőrinc mester pozsonyi kanonok, Salto-i Jakab és fivére András, mint tanúk előtt a pozsonyi káptalan 1385. június 6-án kelt oklevelét, amelyet előtte Mihály a Tal-i Szűz Mária monostor pálos perjele és Mihály, János szerzetesek mutattak be, átírja a nevezett monostor részére hitelesítő záradékkal és kézjegyével látva el.

IX. Bonifác pápa 1390. február 22.

IX. Bonifác pápa 1400. február 22.

IX. Bonifác pápa 1401. február 22.

V. Márton pápa 1417. december 30.

V. Márton pápa 1418. május 26.

IV. Jenő pápa 1434. szeptember 29: Frantiae. tertio Kal. Octobris. IV. Jenő pápa megengedi a pálos rendnek, hogy a saját egyházaikban a templomokat, kápolnákat, oltárokat, melyek a régiségtől leomlással fenyegetnek, átalakítsák, kibővítsék, kisebbsítsék, helyüket megváltoztassák szabadon, a diocesanus engedélye nélkül.

II. Pius pápa 1459. szeptember 25: II. Pius pápa a magyarországi pálosokat felmenti a tized fizetése alól.

II. Pius pápa 1460. április 22: II. Pius pápa bizonyítja, hogy a minap eléje terjesztették a penes Lacum lévő, a Bold. Szűz tiszteletére épült pálos monostor perjelének és konventjének a kérelmét, amely szerint az in Sylne, Istriában a Szent Péter tiszteletére emelt bencés monostor, amely Frigyes császár védnöksége alatt áll, a háborús viszonyok folytán, továbbá a betegségek és más szerencsét-

lenségek miatt oly szegénységre jutott, hogy annak a jövedelme, mivel javait a világiak tartják elfoglalva, két szerzetes részére is alig elegendők, épülete omladozóban van, temploma pedig még a szükséges kelyheket és más egyházi felszereléseket is nélkülözi. Ezek alapján a császár mint kegyúr András apátnak a halála után úgy határozott, hogy ezt a monostort pápai rendelkezés alapján egyesíteni kell a de Lacu pálos monostorral és a továbbiakban a pálosok rendszabályai alapján kell majd kormányozni. A császár és a perjel meg a konvent együttes kérelme szerint a Szent Péter monostor évi jövedelme a 24 aranyat nem múlja felül, míg a Szűz Mária-pálos monostornak semmiféle évi jövedelme nincs, mert annak a szerzetesei saját kezük munkájával szerzik meg mindennapi szükségleteiket. Azt kérték a pápától, hogy a Szent Péter monostor bencés jellegét és apáti méltóságát megszüntetve egyesítse azt annak minden tartozékával a Szűz Mária-pálos monostorral. A pápa helyt adva a kérésnek hatalmánál fogva a Szent Péter monostor bencés jellegét és apáti méltóságát megszünteti, és amennyiben nem történt még intézkedés a megürült apáti szék betöltésére és a császár az egyesítéshez hozzájárulását adja, azt örökre egyesíti a Szűz Mária-pálos monostorral, amelynek a perjele a megszüntetett bencés monostornak tényleges birtokába léphet és annak a jövedelmét a saját monostora javára veheti igénybe és attól fogva azt a pálosok szabályai szerint kormányozhatja, nem lévén szükség az egyházmegyei ordinarius hozzájárulására és nem állván ennek útjában bármilyen más, evvel ellentétes pápai intézkedés sem, mégis oly feltétellel, hogy a Szent Péter monostort nem szabad világi célra felhasználni, hanem abban továbbra is miséket kell szolgáltatni és más istentiszteleti cselekményeket kell végezni.

Pozsonyi Káptalan 1471. január 19: A pozsonyi káptalan előtt Groff comes de Bozin et de Sancto Georgio özvegye: a Rozgon-i György leánya Ilona és fia Simon a Pozsony városban a hosszú (platea longa) utcában lévő, felülről Amsel János, alulról Farkas szűcs pozsonyi polgárok szomszédságában fekvő kőből épült félházukat, a benne épült kápolnával együtt, a Pozsony felett s Thal-i vagy Mária-völgyi (de valle Marie) Szent Ágoston szabályai szerint élő remete Szent Pál rendi remete szerzeteseknek és Lőrinc frater nevű perjelüknek elad-

ják 60 aranyforintért és kötelezik magukat, hogy őket azok birtokában mindenki ellen saját költségükön és fáradságukkal megoltalmazzák.

Rozgonyi Sebestyén 1471. július 22: Rozgon-i Sebestyén fia László a Pozsony városban a hosszú utcában, a Farkas szűcs és Amser házai között lévő kőből épült háza felét a Pozsony város feletti Thaal völgyben lévő Szűz Mária-kolostor pálos rendű szerzeteseinek adja. Pecsétje távol lévén az oklevelet várnagyának: Sathwan-i Zsigmondnak pecsétjével erősítette meg.

IV. Jenő pápa 1434. szeptember 29: Frantiae. tertio Kal. Octobris. IV. Jenő pápa megengedi a pálos rendnek, hogy a saját egyházaikban a templomokat, kápolnákat, oltárokat, melyek a régiségtől leomlással fenyegetnek, átalakítsák, kibővítsék, kisebbsítsék, helyüket megváltoztassák szabadon, a diocesanus engedélye nélkül. (Teljes szöveg.) Átírja a budai káptalan 1464. július 13-i kiadványában.

Budai káptalan: 1464. július 13: A budai káptalan a budaszentlőrinci pálosok bemutatásában és részére átírja IV. Jenő pápa 1434 szept 29-i bulláját a templomok, kápolnák, oltárok stb. kibővítéséről, kicsinyítéséről vagy helyük megváltoztatásáról.

I. Mátyás király 1472. szeptember 7: feria secunda ante nativitatis Marie. Acta Paul. Thal. f. 4. n. 4. Mátyás király az in claustrum beate Maraie virginis vallis vocato in comitatu Posoniensi fundato lévő pálos rendű remeteszerezetesek iránti tiszteletből a Pozsony városban a hosszú utcában, keletről Farkas szűcs, nyugatról Amser János házai szomszédságában fekvő házát megerősíti mindazokban a szabadságokban, amelyeket az előző királyok alatt élveztek. Meghagyja Pozsony királyi város bírójának, esküdtjeinek, minden nemű rendes és rendkívüli adó beszédőjének, hogy a remeteszerezetesek fenti házát tartsák meg régi szabadságukban és azokban ne merjék őket háborgatni. Együttal nekik adja a fenti házban rejlő királyi jogot a benne lévő kápolnával és összes haszonvételeivel együtt. Az oklevelet nagyobb pecsétje távol lévén, kisebb pecsétjével erősíti meg. Eredeti, hártján. A szöveg alatt pecsét nyoma. A szöveg élén jobb felől: De commissione domini regis Iohanne comite de Bozyn referente.

Mátyás király 1473. március 22: feria secunda ante annuntiationis Marie. Acta Paul Thal. f. 4. n.

6. Mátyás király a pozsonyi káptalanhoz. Iktassa be a Pozsony-megyei in clastro beate Marie virginis vallis vocato lévő pálos rendű remeteszerezeteket a Pozsony városban, a Hosszú utcában, keletről Farkas szűcs, nyugatról ambser János háza között lévő házukban rejlő királyi jogba a házban lévő kápolnával együtt Erdewdhathkarcha-i Tamás deák, Kertweles-i János deák, Beczhaza-i Benedek, Ylka-i Hegy DImre, Kyralffia-i kGáspár királyi emberek valamelyike.

Pozsonyi Káptalan: 1473. április 8: feria quinta post Ambrosii. Acta Paul. Thal. f. 4. n. 5. a pozsonyi káptalan előtt Rozgon-i Sebestyén fia László, a Rozgon-i István pozsonyi ispán unokája a Pozsony városban a Hosszú utcában, nyugatról az Ambzer János, egykor Fflynz (?) Miklós háza, keletről pedig Wolfgangus szűcs pozsonyi polgárok házai között fekvő kőházának a felét a Keresztelő Szent János-kápolnával együtt összes tartozékaival és haszonvételeivel együtt a Pozsony-megyei Thaal völgyben lévő Szűz Mária-kolostor Szent Ágoston szabályai szerint élő pálos rendű remeteszerezeteknek adja és kötelezi magát, hogy őket annak birtokában mindenki ellen saját fáradságával és költségén megoltalmazza

Pozsonyi Káptalan: 1473. május 24: quintodecimo die ferie saecunde post Iohannis ante portam Latinam. Acta Paul. Thal. f. 4. n. 6. A pozsonyi káptalan bizonyítja, hogy Mátyás király 1473 márc. 22-én kelt parancsára Kethweles-i János deák királyi ember Hyttendorff-i Miklós mester kanonok káptalani kiküldött jelenlétében a szerzeteseket és a konventet bevezette a Pozsony városban a Hosszú utcában lévő ház birtokába a szomszédok: Ambzer János, Rethe-i Benedek, Lénárt kerékgyártó polgárok, János pictor pozsonyi lakos előtt.

X. Leó pápa 1515. január 1: Romae. X. Leó pápa megerősíti Merheldt János Rottenburg-i laikus adományát, mellyel a Kiebingen villa Szűz Mária oltár ius patronatus-át a pálosokra ruházza.

X. Leó pápa 1515. május 7: Regesza: Romae. Nonis Maii. X. Leó pápa a konstanci diocésiban fekvő Rorhalden-i pálos monostort az összes kiváltságaiban és birtokaiban megerősíti.

Pozsonyi Káptalan 1518. december 29: Thome ap. A pozsonyi káptalan előtt néhai Szent Györgyi és Bazini Péter gróf országbíró özvegye, Waldsteyn-i Zsófia Merthffalwa, más néven Zent-

hersebeth Pozsony megyei prediumon bírt minden jogát a Pozsony megyei Thall völgyében levő Szűz Mária klastromnak adományozza.

Pozsonyi Káptalan 1520. augusztus 28: Augusti. A pozsonyi káptalan II. Lajos király parancsára kihallgatta Amode Istvánt és Swolczky Zsigmondot Szentgyörgyi és Bazini Gróf Kristóf végrendeletéről, amelyben az elhunyt mintegy 12 éve a Pozsony megyei Thall-on lévő pálosoknak 100 forint kamatait hagyta, hogy abból örökmécesst gyűjtsanak, valamint intézkedett arról a 700 forintról és kétezernyi forintot érő értéktárgyról, melyet néhai Szentgyörgyi és Bazini Gróf János és Zsigmond az általuk alapított, de egészen fel nem épített Moson megyei Aybocz-i pálos kolostorra hagytak.

Pozsonyi Káptalan 1521. február 1: Scholastice. A pozsonyi káptalan előtt Chenke-i Chenkey Imre fia Benedek rokonai nevében is eladja 200 forinton a Thal-i pálosoknak a Pozsony megyei Merthffalwa, más néven Zenthersebeth pusztán lévő birtokrészét.

Hugó Konstanzi püspök 1515. december 24: in aula Constantiensi die vicesima quarta Dec. Hugó konstanci püspök a Kiebingeni-i kapellánia kevés jövedelmét, mely capellánus tartását nem teszi lehetővé, a **Rorhalden-i** pálosoknak engedi át felhasználására.

1754. évi Zágrábi Káptalan – 1432. május 12 feria secunda p. appar. Michaelis. A zágrábi káptalan a Zágráb-hegyfoki Mária pálos monostor bemutatásában és részére átírja a saját, 1402. július 27-i kiadványát, mely ismételtén átírásban tartalmazza IX. Bonifácus pápa 1400. február 23-i két bulláját a rend kiváltságairól. 1754. évi hiteles másolatban.

1754. évi hit. másolat – V. Márton 1421. július 27: Tibure. VI. Kal. Augusti. V. Márton pápa bullája a pálosoknak más rendbe való átlépéséről, ill. más rendbe való befogadásáról. Etc.

A máriavölgyi pálos egyetemről = Ordinis Fratrum Sancti Pauli Primi Eremitae Studium Universitasról:

„A pápai bulla arra is kiterjed, hogy ha azon városok valamelyikét, ahol pálos egyetem működik, azt a helyet, ha a törökök, elfoglalják, tetszőlegesen megválasztható más helyre, helyezhetik át. Az egyetemen működött természetesen a filozófia és

teológia fakultás is. A pálos szerzeteseket külön oktatták a világi ifjúságtól, egy másik stúdiumra járhattak. A rend filozófiai stúdiumán a világiak szép számmal voltak képviselve. Tanulmányaik befejeztével a kiváló növendékeket a rend generálisa doktorrá avathatta. A bulla kimondja, hogy tanult scholareseket és lektorokat kell egyetemeken alkalmazniuk, és a legközelebbi káptalanon, határozzák meg a doktorok létszámát. Előírja továbbá, hogy a filozófia fakultáson tanítsák a logikát, a fizikát, a matematikát. A teológián pedig a skolasztikát és az egyházjogot is. Felruházta továbbá ezeket az egyetemeket a nyilvános egyetemek kiváltságaival is. A bulla rendelkezéseit az 1672. évi nagykáptalanon hirdették ki. Kéry 1673-ban nyitotta meg Nagyszombaton a pálosok teológiai fakultását; a tanárok között találjuk Bedics Antalt, Széchenyi Pált, Jambrehovics László atyákat. Ez az oktatási intézmény is egészen a rend megszűntetéséig fennmaradt (1673-1786-ig).¹⁰

A pálos-rend generálisai 1540-1786 között:

Imre, 1546: Ferenc, 1548: Egri V. Gergely, 1552: Imre, 1556: Hatay III. Tamás, 1560: II. György, 1563: VII. Péter, 1569: Mihály, 1571: VIII. Péter, 1576: Ternavai István, 1593: Bratulics Simon, 1611: Zaicz János, 1628: Biel Rudolf, 1632: Gruskovich Márton, 1640: Stassewszky Miklós, 1644: Borkovics Márton, 1651: Ivanovics Pál, 1653: Borkovics Márton (másodszor), 1663: Ivanovics Pál másodszor, **1669: Kéry János**, 1675: Benkovich Ágoston, 1681: Bébery Gergely, 1687: Mihalski Rafael, 1690: Barilovich Lajos, 1695: Mallechich Gáspár, 1702: Esterházy Imre, 1709: Barilovich Lajos másodszor, 1714: Kristolovecz János, 1721: Koczbialovicz Krizosztom, 1727: Demsich István, 1733: Koczbialovicz Krizosztom másodszor, 1739: Musar András, 1745: Ordódy István, 1750: Ittinger Mátyás, 1754: Rósa Ferenc, 1760: Löderer György, 1763: Tomasich Gellért, 1769: Esterházy László Pál, 1778: Ordódy Károly, 1785: Gindl Gáspár.

A pálos rend a törökök előrenyomulása és a reformáció terjedése alatt is folyamatosan működött a máriavölgyi, csáktornyai, lepoglavai, remetei és

¹⁰ Bakk István-Bakk Erzsébet: Pálos szerzetesrend szerepe a magyar oktatásban, PhD dolgozata BME, Miskolc, 2010.

elefánti kolostorban.

Az oktatásban résztvevő öt pálos oktatási központ közé tartozott Máriavölgy,¹¹ Bánfalva, Elefánt, Pápa, Újhely monostorai.¹²

A pálos tanítványoknak is természetesen minden évben a tanultakból vizsgát kellett tenniük. Minden vizsgálaton résztvevő tanár külön-külön jegyet adott a vizsgán résztvevőnek. Ehhez még hozzákapcsolták az erkölcsi minőségüket, és együtt elküldték a provinciálisnak, aki dönthetett a tanuló évének elfogadásáról. A vizsgálatot minden évben **Nagyboldogasszony napján (aug. 15-én) tartották.**

Pozsonyi János ünnepelt máriavölgyi hitszónok, ki 1488-ban *Sermones de Immaculata conceptione beate Marie virginis* című latin munkát írta, mely az Budapesti Egyetemi Könyvtárban (BEK) jelenleg is megvan.

A fentebb említett legelső Madonna szobrot Máriavölgyben egy ismeretlen remete faragta fából a XIII. század közepén, a kegytemplom főoltárán látható: trónon ülő Mária és a Kis Jézus arcán átszellemült mosoly ragyog. Ennek szinte édestestvére a két túskevári (1340 és 1460), valamint a diósgyőri (1480) álló Madonna, szintén ismeretlen pálos mesterek művei.¹³

¹¹ DL 6848. 1381. november 21. V. a. Katherine virg. A pozsonyi káptalan előtt Prodar (dictus) Miklós pozsonyi polgár a maga és felesége, Anna nevében a Stompha folyón levő Reyzer malomból származó fél mérő gabonát Pozsony város mérőjével mérve, amelyet Jakab pozsonyi bíró fiától: Páltól szerzett 9 dénárfontért, minden fontot 6 pensával számítva, ugyanolyan feltételekkel és ugyancsak 9 dénárfontért eladja a Mária völgyi (de Valle Marie) németül Thal-i pálos kolostornak.

DL 7156. 1385. június 9. VI. d. Nona mensis Junii. Zusato-i Plumenostro (?) -i Albert közjegyző Bernhardus pozsonyi örkanonok házában Bernhardus mester pozsonyi örkanonok, Lőrinc mester pozsonyi kanonok, Salto-i Jakab és fivére András, mint tanúk előtt a pozsonyi káptalan 1385. június 6-án kelt oklevelét, amelyet előtte Mihály a Tal-i Szűz Mária monostor pálos perjele és Mihály, János szerzetesek mutatnak be, átírja a nevezett monostor részére hitelesítő záradékkal és kézjeggyel látva el.

¹² Kisbán II. p. 316.

¹³ Gyéressy Béla Ágoston disszertációja: „Pálos fafaragások mesterei” - In: Művészettörténeti Értesítő, Budapest, Akadémia Kiadó, 1973. 3. szám

Madonna I. Tüskevár
1340-1350

Madonna II. Tüskevár
1460-1470

Madonna Diósgyőr
1480-1490.

Pozsonyi Mester
Madonna pozsonyi Alistál
1500-1510.

A magyar központot az alábbi monostorok képezték a máriavölgyi, elefánti, újhelyi, bondorffi, pápai, pesti, nagyszombati, szakolcai, nisideri, terebesi,¹⁴ vranovai, késmárki és a pécsi. A horvát-

¹⁴DL 47571. 1524. okt.21. ...feria sexta In festo vndecim milium virginum. II. Lajos a terebesi Mária-kolostor pálosai számára átírja a leleszi konvent 1523. jún. 8-i oklevelét és megerősíti a benne foglalt adományt.

német tartomány a lepoglavai, bécsújhelyi, remetei, csáktornyai, uliminai, kőrösi, krumloviai, rannai, oborzisti (Csehország) és a szveticei stb.

Áldó Krisztus, ismeretlen helyről, SzM 1470-1480.

Jordánszky Elek és Eszterás (Eszterházy) Pál munkája alapján a magyar pálos atyák által vezetett kegyhelyekről:

1. Táli, Po'son Vármegyében, Esztergám Érsekségben (Mária Thali kép, oltár is)¹⁵
2. Remetei, Zágráb mellett. Zágrábi Püspökségben¹⁶
3. Bondorfi, Sopron Vármegyében a' Paulinusoknál,¹⁷
4. Bodrog-Ujhelyi, Sárospatak mellett, a' Paulinusoknál,¹⁸
5. Szent Ilonai, Zala Vármegyében, Csáktornya mellett,¹⁹
6. Lepoglávai, Tót Országban, a' Paulinusoknál,²⁰
7. Mesterei, Pilis' hegyéhez közel, a' Paulinu-

¹⁵Eszterás = Eszterházynál 1696-os kiadásában. Lásd 4. szám alatt.

¹⁶Eszterás = Eszterházynál (1696) 11.szám

¹⁷Eszterás = Eszterházynál (1696) 121.szám

¹⁸Eszterás = Eszterházynál (1696) 122.szám továbbiakban: Eszterás

¹⁹Eszterás (1696) 128. szám

²⁰Eszterás (1696) 129. szám

PÁLOSOK

soknál,²¹

8. Pápóczi Vasmegyében²²

9. Sasvári, Nyitra Vármegyében (Kép, oltár is)²³

10. Modordorfi, Nagyszombat mellett, Esztergám Érsekségben²⁴

11. Vátzi, a városon kívüli kápolnában. Pest Vármegyében.

A németek ezt a helyet „Thal”-nak nevezték a szlovákok pedig „Marinka”-nak hívják a latin neve Mária völgyi (de Valle Marie).

Azokat a rendkívüli kegyelmeket melyekkel a jámbor búcsújárók és látogatók jegyzőkönyvbe írtak több ízben és több nyelven kiadták Kollonicz András, Kummer László, Nunkoivch József a pálos atyák engedélyével.

Pozsonyból, Stomfáról, Szent György városából több meghívott gyóntató atyák érkeztek, Csallóközből, Moson-, Pozsony-, és Nyitra vármegyéből

²¹ Eszterás (1696) 140. szám

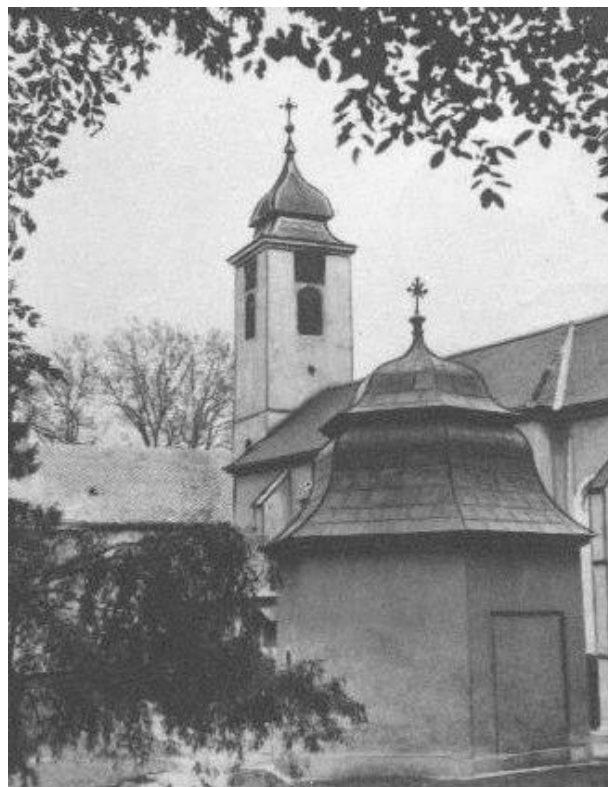
²² Eszterás (1696) 146. szám – Pápóc – 1309. január első felében arról értesülünk, hogy néhai Csák nb. Demeter bán fia Móríc, domonkosrendi szerzetes a Vasmegyében fekvő pápóczi birtokát Csák bán özvegye és saját felesége: Aba nb. Amadé nádor leánya, margitszigeti apácák hozományi követeléseiknek megfelelően, e két nőnek engedi át. (Fejér, VIII/I. k. 364. l., VIII/II. k. 444. l.) Pápóczot már 1234-ben öregebb Demeter országbíró tulajdonában találjuk, ki akkor ott tartózkodik és egyik ítéletlevelét ott kiállítja. (Wenzel, VI. k. 556. l.)

Csák nemzetségnek akkortájt bizony még nagyszámú egyéb tagjai is éltek, világos, hogy Demeter főispán és Ugron érsek, kik mindketten Csák nembeliek, az elhalt Póznak legközelebb rokonai voltak és miután fel nem tételezhető, hogy egy érseknek és egy főispánnak, kik már majdnem 25 évvel azelőtt országnagyok voltak, kiskorú unokafivéreik lettek volna, biztosra vehetjük, hogy az elhalt Pózsza kettejüknek a fivére volt, mely körülménnyel nem csak Pózsának, hanem Ugron kalocsai érseknek eddig ismeretlen hozzátartozandóságát megállapítottuk, a mennyiben majd alább meglátjuk, hogy atyjuk a Csák nb. Lukács volt, kinek fia Demeter országbíró és Csanád-megye főispánja szintén Vasmegyében birtokolt, a mennyiben 1234-ben a vas megyei Pápóc-on tartózkodik és utódai e Pápóc birtokosai. Páli-ban, szintén a határon, 1347-ben a Kanizsaiak, Köcskiek és Magyarok bírnak; az utóbbiak része hagyomány útján a pápóczi prépostsághoz jut, honnan Mezőlaki Miklós besztercei ispán 1373-ban zálogban bírja. 1405-ben a Nádasd nembeli Gersei Petőfiaknak is van itt részük. Vág birtokán 1263-ban a vági nemesek három ága osztozik; 1366-ban az Ivácsiak és Vágiak bírják, kik Móríhidai Simont és társait a birtokvételről eltiltják. Megjegyzés: A pálosok pápóczi jelenlétéről önálló tanulmány fog megjelenni.

²³ Jordánszky (1836)

²⁴ Jordánszky (1836)

és Ausztriából érkezettek legtöbbször az összes Mária kegy- helyei között az egyik legrégebbi Magyarországon.

Máriavölgy kegytemplom (Internet)

Máriavölgy napjainkban (Internet)

Bakk István - Bakk Erzsébet - Gyárfás Ágnes

PILISI PÁLOS PASSIÓ

(MBE, Miskolc, 2011)

Tircsné Dr. Propper Valéria előadása a Könyvbemutatón

A pálosok jelmondata: "Duplicavit annonam", vagyis megkettőzve a járandóságot. Utalás ez arra a legendára, hogy a Remete Szent Pált kenyérrel tápláló holló, dupla adag ételmet vitt a szentnek, mikor nála vendégeskedett Szent Antal is. E legenda következtében a pálosok címerében többek között, középen egy holló látható, és csőrében egy kerek egész cipót tart.

Magyarországon a remeték jelenléte egyidejű a kereszténységgel. Kisebb-nagyobb közösségekben vagy egyenként telepedtek le erdőségekben, hegyoldalakon, források közelében, legtöbbször a földesúr tudtával, de mindenféle formális alapítás nélkül. A remeteségek a püspökségek joghatósága alá tartoztak.

A rend történetéből:

A mecseki remetéről maradtak ránk legkorábbi írásos emlékeink. Bertalan pécsi püspök 1225-ben Szent Jakab tiszteletére klastromot emelt, az Ürög és Patacs környékén megtelepedett remetéknek, és bőven ellátta őket birtokokkal is. Még rövid szabályzatot is adott remetéinek.

A Pilis-hegységben 1250 körül megtelepedett remetéknek Boldog Özséb esztergomi kanonok lett a vezetőjük. 6 remetével a Pilis nyugati oldalában telepedtek meg, a mai Pilisszántó és Keszthely környékén. A mai Klastrompuszta helyén építették fel kolostorukat, Sancta Crux (Szent Kereszt) néven.

A rend történetéről csak vázlatos ismereteink vannak, elsősorban a Vitae fratrumból tudjuk, hogy 1263-ban IV. Orbán pápához fordultak, engedélyezné részükre az ágostoni regulák alkalmazását. A pápa, Pál veszprémi püspököt bízta meg, hogy a pilisi remetétet ellássa anyagi javakkal és birtokkal.

A rend gyorsan terjeszkedett Magyarországon, és 1327 körül már 30 monostoruk volt.

1328-ban megkapták első kiváltságlevelüket is, mégpedig Károly Róbert királyunk kérésére,

XXII. János pápától, aki engedélyezte az ágostoni regulák használatát is.

1341-ben engedélyezte a pápa az addigi szürke kázmza helyett a fehér habitus viselését.

Nagy Lajos király uralkodásának korában több jelentős pálos monostort is alapítottak. 1341 és 1347 között alapították a legfontosabb kolostorokat: Martonyban, Háromhegyen és Márianoszt-rán.

Nagy Lajos kérésére XI. Gergely pápa a monostorokat, és a rend tagjait kivette a megyéspüspökök joghatósága alól, és közvetlenül pápai fennhatóság alá kerültek.

1381-ben megszerezte a király Velencétől Remete Szent Pálnak – a rend patrónusának – ereklyéit.

Lajos uralkodása idejében indult el László oppelni herceg lengyel földre, és megalapították a Fényes-hegyen, Czestochowa mellett az első lengyel pálos kolostort.

A XIV. századtól a XVI. századig a ferencesek mellett a pálosok voltak a legkedveltebb szerzetesek Magyarországon. Talán azért is, mert a rend nagyon sokáig, az 1500-as évek végéig megőrizte remetei jellegét, csak kisebb birtokaik voltak, szőlőműveléssel, halastavak telepítésével foglalkoztak, vagyis napjaikat az elmélkedés, imádkozás mellett kétkezi munkával töltötték ki. Lelkipásztori feladatok ellátására nem törekedtek, viszont rendkívüli jelentőségű irodalmi-kulturális munkát végeztek a pálos atyák.

1456-ban jelent meg az első magyar nyelvű teljes biblia, amely egy pálos szerzetes munkája volt, mégpedig Báthory László végezte el ezt a hatalmas biblia-fordítói munkát. 1456-ban tehát, amikor a sokkal ismertebb un. Vizsolyi biblia, Károlyi Gáspár munkája, csak 1590-ben jelent meg.

Hadnagy Bálint 1507-ben jelentette meg Remete Szent Pál életrajzát, 1520 körül pedig Gyöngyösi Gergely megírta a rend történetét. Mindketten pálos rendi szerzetesek voltak.

A mohácsi csatavesztés következtében bevonuló

törökök nemcsak az országot rabolták végig, hanem 11 pálos kolostort is elpusztítottak, kiraboltak, felégették. Elpusztult az akkor legjelentősebb szentlőrinci monostor is, és eltűnt a magyar Biblia is. Mai napig nem került elő példánya. Vajon valahol a Topkapi szeráj pincéjében egy láda mélye őrzí? A török uralom ideje alatt fokozatosan elnéptelenedtek a pálos kolostorok, és a reformáció elterjedésének koráig nem is következett be felledülés.

Csak a XVII. század első felében indult meg fejlődés és jöttek létre ismételen pálos kolostorok. 1638-ban alapították Pápán legjelentősebb monostorukat, de ebben a korban, 1686 után jött létre Nosztrán és Diósgyőrben is pálos kolostor. A XVII. századtól egyre nagyobb mértékben vállaltak feladatokat a lelkipásztori munkában, hiszen ekkor Magyarország paphiánnyal küzdött. Több pálos szerzetes a magyar irodalmi életben is igen jelentős helyet töltött be: Virágh Benedek, Ányos Pál, és Versegly Ferenc. Esterházy Imre a magyar politikai életben töltött be jelentős szerepet. Későbbi hercegprímásként pl. Mária Teréziát koronázta meg.

A pálosok ebben a korban iskolákat tartottak fenn, amelyeket mindég is áthatott az un. „pálos szellem”, amely egyenlő volt az erősen magyar szellemiséggel.

II. József császár és magyar király a felvilágosodás szellemében, feleslegesnek ítélte meg a szerzetesrendek működését, és 1786-ban a többi szerzetesrenddel együtt a pálosokat is feloszlatta, és birtokait elkönfiskálta. A rendházak száma 381 volt ekkor.

1790 körül Esterházy Pál László, pálos szerzetesből lett pécsi püspök, nem békélt meg a királyi döntéssel, és egy püspöki nyaralóját templomával együtt, Püspökszentlászlón felújított és álcázott monostort alakított ki benne, otthont adva az elűzött pálos szerzeteseknek, hogy a szerzetesi életformát továbbvihessék. Nagyot ugorva a rend történetében eljutunk a legutóbbi évekhez, és azt látjuk, hogy a történelem ismétli önmagát.

1950-ben ismét elrendelték az összes szerzetesrend feloszlátását, és jött egy újabb ellenség, amely ismét végigrabolta az országot és a kolostorokat, csak most ÁVH-nak nevezték őket. 1951. Húsvét hétfőjén betörték a budai Sziklatemplomba, kirabolták, felgyújtották, lerombolták, ösz-

szetörték, begyűjtötték a szerzeteseket, a templomot pedig két méter vastag beton fallal eltorlaszolták. Augusztusban pedig felakasztották a Kisfogházban Vezér Ferenc atyát, Kováts Ferenc atya pedig belehalt sérüléseibe.

1989, a rendszerváltás, a pálosok újjáalakulását is lehetővé tette. Ismét napvilágra kerülhetett a Sziklatemplom, visszakapták márianosztrai, petőfiszállási házukat és Pécsen növendékképzésre is szolgáló rendházat kaptak.

2008-ra a magyar pálos rendnek 22 tagja volt.

Hogy miért jelentős ennek a könyvnek a kiadása?

Hadd idézzek a mű előszavából néhány gondolatot:

„Szellemi küldetésük plátói szilárd alapja” az erkölcs remekbe szabott építményét viseli. Megtépázott lelkünk keserve keresi az erkölcs égi házát a Pálosok magyarországi alkotásaiban. Itt a lélek megnyugszik, mert rátalál a szépre, a jóra, az igazra. Ezzel már be is vallottuk, miért írtuk meg ezt a kis könyvet.”

A karcsú-szép könyvecske több részből áll. Tartalmazza Bakk István és Bakk Erzsébet tanulmányát a pálos drámákról, majd Bakk István önálló tanulmánya következik a pálosok körmeneteiről és templomi játékokról, majd pedig a 132 versszakból álló tényleges pálos passiót olvashatjuk, Érsekcsanádi István, Gyárfás Ágnes és Csonka Ferenc fordításában. Ezt követi Gyárfás Ágnes verselemzése a passióról, majd pedig a kötet utolsó harmadában olyan ősmagyar nyelvemlékeket, nyelvemlék-töredékeket, passió-részleteket olvashatunk, amelyekhez nagyon nehéz hozzáférni – még könyvtárakban is –, mert a mai magyar könyvkiadás nem jelenti meg.

A passiójáték a középkori misztériumjáték legismertebb formája, Krisztus szenvedéseiről. A műfaj fénykora a késő középkorra tehető.

A világon a legismertebb passiójáték az Oberammergau-ban már 376 éve megszakítás nélkül tartott játékok.

Oberammergau a nyugati selyemút mentén, Augsburg és Velence között félúton fekszik. A faluban alig kétezren laknak. A harmincéves háború idején súlyos pestisjárvány sújtotta a falut, amiben

majd 100 ember elpusztult. Ekkor az életben maradtak megfogadták, hogy ha Isten megkíméli őket a fekete halál pusztításától, akkor passió-játékkal emlékeznek meg könyörületeségéről. Minden tizedik évben megtartják a játékokat. 1634-ben meg is tartották az első megemlékezést, az egész falu közreműködésével. Mindenki kivette részét valamilyen módon a hálajátékból. Az előadásokat minden tizedik évben a mai napig megtartják és mára már a világ leghíresebb passió-játéka lett. 1870-ben maga Liszt Ferenc is látogatást tett az előadáson.

Nekünk, magyaroknak viszont a csíksomlyói passió a legjelentősebb és a magyar katolikus hívők életében is az egyik legfontosabb, egy csíksomlyói passió való részvétel.

A magyar irodalomban a barokk időszakában volt a legnépszerűbb a passiójáték. A csíksomlyói ferencesek repertoárjából 47 passió maradt fenn a XVIII. századból.

Álljon itt egy picinyke részlet egy ferences passióból:

„Annyira szerette Isten az ember lelkét,
Annyira kedvelte az ő idvességét,
Elhatta ezekért maga dicsőségét,
A szeretet miatt ontotta ki véré! Ámen.”

Ilyen gondolatokkal adnak magyarázatot a ferencesek – a pálosok mellett a másik igen tisztelt szerzetesrend „költői”, az „ember” számára, aki mindenben –, így Krisztus szenvedéstörténetében is – magyarázatot és válaszokat keres.

A pálos passiónak – melyet a kezemben tartok –, alcíme is van: „Egy jámbor lélek verse Krisztus urunk életútjáról”.

A pálos passió a magyar középkorból származó verses mű. Szerzője vitatott. Lehet ismeretlen: „Egy jámbor lélek” 1515-ből, de lehet Szent Anzelm Canterbury érseke, az 1100-as évekből és lehet Csanádi Adalbert pálos költő és hitszónok is 1492-1512-ből. Nem tudjuk. De a költemény harmadik versszakának gondolata, engem Zrínyi Miklós hőskölteményének kezdő gondolataira emlékeztetett.

„Először is, olvasóm, megkérlek most téged,
Felületes szívvel ne olvasd művecskémet,
Elmélkedve keresd meg titkát értelemnek,
Már a szavakból legyen áhítatban részed.”

A vers egy 132 versszakból álló költemény, amelynek műfaja hősné, a fordítók és Gyárfás Ágnes műelemzése és véleménye szerint. És első-sorban valóban hősné. Hogy az éneknek a hőse emellett maga Krisztus, az csak hozzátesz a szerző érdemeihez és különleges látásmódjához. Mert ettől is különleges ez a passió. Attól a felfogástól, hogy Krisztus egy hős, aki harcol, szenved, elbukik, győz, feltámad, és persze természetesen Isten is, de hős is. Vagyis, még ha nem ember is, de emberi.

De további nagyon különleges gondolatok is vannak még ebben a pálos passióban. Olyan gondolatok, amelyek egyáltalán nem megszokottak a katolikus hitvilágban.

Két olyan gondolatra lehet bukkanni, amelyek a katolikus dogmák nagyon komoly és súlyos kérdéskörét érintik:

Az első kérdés, a fogantatást érinti: azaz, a költeményben a magzat dönti el, hogy hová születik:

„Tiszta szívet templomul magad választottál,
Szegény leány házában immár itt lakoztál,
S testünk lényege szerint tőle sarjadoztál.”

A másik kérdés, amire a szerzők segítségével magam is felfigyeltem, az a házasság intézményének tisztelete és csodálata.

„Ezután csodálatos jeleket mutattál:
Házasságot pártolva mennyegzőn mulattál.”

A házasság pártolásánál gondoljunk csak a reformáció korára, amikor is a papok házasságának kérdése perdöntő fontosságú tétel lett.

De kövessenek meg, én akkor sem hagyhatom ki napjaink – sokak számára – egyik legnagyobb hatású sláger-művének gondolatát, és most természetesen a Da Vinci kódra gondolok.

Végezetül néhány köszönő szó a Miskolci Egyesületnek és tevékenységének – amely ezt az értékes művet is, több másik mellette – kiadta.

A Miskolci Bölcsész Egyesületet három hölgy hívta életre 1989-ben: Dr. Hérics Margit orvos, Pálné Dr. Conty P. Magdolna magyar - történelem - filozófia szakos tanár és Dr. Gyárfás Ágnes magyar - esztétika - könyvtár szakos tanár. 1989. december 23-i keltezéssel kapta meg az

PÁLOSOK

Egyesület, Németh Miklós miniszterelnöktől az alapító oklevelet, miszerint, mint magánegyetem működhet, kitöltve azt az űrt, amely a magyar felsőoktatásban volt és van a mai napig. Ezen alapító oklevél birtokában, mint akkreditált felnőttképző intézmény folytatja oktatói és kiadó tevékenységét, amely többek között olyan értékes műveket

adott a kutatóknak és tanulóknak, mint a Czuczor-Fogarasi szótár, A sánta harkály című népmese gyűjtemény, A vizek könyve, az Ősi gyökér periodika, – hogy csak néhányat említsek–.

Kérem, támogassák a Miskolci Bölcsész Egyesület tevékenységét és olvassák kiadványait!

Lippo Memmi: Madonna. Orvieto, Székesegyház (Internet)